

ВАСИЛЬ ГРЕЩУК

Прикарпатський національний університет

ім. Василя Стефаника, Україна

ukrinst.pu.if@gmail.com

Гуцульська діалектна лексика і фразеологія в українській художній мові: лексикографічне опрацювання

Гуцульська діалектна лексика неодноразово була предметом лексикографічного опрацювання. Перші словнички гуцульських діалектних слів зазвичай містили етнографічні праці про гуцулів. Так, Іван Вагилевич у своєму нарисі “Hucuły mieszkający wschodniego wzgórza Karpat”¹, що вперше опублікований в чеському перекладі в 1838–1839 рр., подає збірку специфічних слів, уживаних на Гуцульщині. Понад 30 гуцульських діалектних слів із поясненням їх значень наводить також С. Витвицький у своєму історико-етнографічному нарисі “Rys historyczny o Huculach” (1863 р.)².

У січневому випуску львівського часопису “Правда” за 1879 р. Іларій Огоновський опублікував словничок “Слова з Гуцульщини”³, що містить 131 реєстрове слово, більшість із яких є специфічними гуцульськими діалектизмами. За селекцією лексем, докладністю їх пояснень це був один із кращих українських діалектних словників 70–80-их рр. XIX ст.

Ян Грегорович у 1880 р. опублікував “Słownik wyrazów huculskich”⁴, у якому подано 723 специфічних гуцульських слова, через рік цей словник із уточненнями семантики деяких слів і доповненням реєстру до 879 лексем

¹ D. Vahylevič. *Huculové. Obyvatelé východního pohoří Karpatského*. Časopis Českého Museum. Roč. 12. 1838, С. 475–498; Roč. 13, 1839, С. 45–68.

² S. Witwicki. *Rys historyczny o huculach*. Lwów 1863 (Витвицький Софрон. *Історичний нарис про гуцулів* / Переклад, передмова і примітки Миколи Васильчука. Коломия 1993. 96 с.).

³ Й. Огоновський. *Слова з Гуцульщини зібрав Й.О. Огоновський*. Правда. 1879. Вип. 1. С. 52–56; Вип. 2. — С. 113.

⁴ J. Gregorowicz. *Słownik wyrazów huculskich*, „Pamiętnik Towarzystwa Tatrzańskiego” 5. 1880, С. 26–35.

під назвою “Słownik huculski dla ułatwienia rozmowy z ludem”⁵ автор включив до свого путівника для туристів по Гуцульщині.

Словничок із 163 специфічних гуцульських слів містить етнографічний нарис “Z kraju Huculów” (1901 р.) Юзефа Шнайдера⁶. У ньому українські слова передано польською графікою, вони пояснені польськими відповідниками або описово.

Капітальну працю Володимира Шухевича “Гуцульщина” (1908 р.) завершує “Словарець” до всіх п’яти томів “Гуцульщини”⁷, укладений автором. Він фіксує в алфавітному порядку 1228 слів із поясненням їх семантики або відсиленням до сторінки відповідного тому, на якій подано детальний опис поняття, позначеного словом.

517 словникових статей, заголовними словами яких стали гуцульські лексичні діалектизми, подав Володимир Гнатюк до виданих ним “Народних оповідань про опришків (1910 р.)”⁸. Значення слів у них розкрито через літературні відповідники або описово, іноді з ширшими тлумачними поясненнями.

Ще один словничок гуцульських діалектних слів із їх літературними відповідниками, який містить понад 1000 лексем, опублікував діалектолог Броніслав Кобилянський у своїй праці “Гуцульський говір і його відношення до говору Покуття” (1928 р.)⁹.

Детальний аналіз лексикографічного дослідження гуцульського діалекту впродовж ХІХ — поч. ХХ ст. здійснив Й. Дзендзелівський, який дійшов такого висновку:

І незважаючи на те, що ці словники укладали не фахівці-філологи і що загальний лексикографічний їх рівень часто не є високий (відсутні граматична і стилістична розробка реєстрових слів, локалізація, ілюстративний матеріал тощо), проте вони в цілому дають порівняно докладну уяву про лексико-семантичну систему гуцульського діалекту і характеризуються тими ж ознаками, що й українська діалектна лексикографія ХІХ–поч. ХХ ст. взагалі¹⁰.

У другій половині ХХ ст. починається збирання матеріалів до різних діалектних словників і їх укладання.

⁵ J. Gregorowicz. *Przewodnik dla zwiedzających Czarnogórę położoną w powiecie Kosowskim*. Lwów 1881.

⁶ J. Schnaider. *Z kraju Huculów: Słowniczek. Lud*. Т. 7. З. 4. Lwów 1901, С. 65–73; 169–176; 259–272.

⁷ В. Шухевич. *Гуцульщина: П’ята частина*. Друге видання. Верховина: Журнал (видавництва) “Гуцульщина”, 2000, 334 с.

⁸ В. Гнатюк. *Народні оповідання про опришків*, [в:] Етнографічний збірник. Видання етнографічної комісії НТШ. Т. 26. Львів 1910, 354 с.

⁹ Б. Кобилянський. *Гуцульський говір і його відношення до говору Покуття*, [в:] Український діалектологічний збірник. Кн. 1. Київ 1928, С. 1–92.

¹⁰ Й.О. Дзендзелівський. *З історії лексикографічного дослідження гуцульського говору*, [в:] Гуцульщина: Лінгвістичні етюди. Відп. ред. Я. Закревська. Київ 1991, С. 42.

Робота над створенням повного академічного Словника гуцульських говірок ведеться в Інституті українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України у Львові. Тут укладено картотеку гуцульських лексичних діалектизмів, яка постійно поповнюється новими матеріалами. На основі цієї картотеки у 1999 р. з ініціативи і під керівництвом проф. Я. Закревської опубліковано короткий науково-популярний словник шкільного типу “Гуцульські говірки” обсягом понад п’ять із половиною тисяч діалектизмів. Він “призначений для вчителів, які працюють у діалектному оточенні, для учнів, яким він полегшить засвоєння норм української літературної мови, для всіх, хто хоче ознайомитися з діалектним розмаїттям української мови, одночасно він полегшить читання творів художньої літератури, у яких автори використовують гуцульський говір із стилістичною метою, а також користування давніми і сучасними фольклорними й етнографічними матеріалами з Гуцульщини”¹¹. Призначення словника позначилося на принципах формування реєстру гуцульських діалектизмів та їх лексикографічного опрацювання: далеко не кожна словникова стаття містить контексту ілюстрацію, вказівку на локалізацію тощо.

Ґрунтовнішим і значно більшим за кількістю словникових статей (близько 7000) став “Гуцульський словник” Я. Янова, матеріали до якого він, а також С. Грабець та Ф. Левандовський збирали ще в 20-х–30-х рр. минулого століття, а первісний машинописний варіант словника вже після смерті автора доопрацьовував і опублікував у 2001 р. його учень Януш Рієгер¹². Як справедливо зазначив упорядник і видавець словника Я. Янова, “його значення підсилює те, що матеріал до нього зібрано перед кількадесятьма роками, що спричинило його історичну вартість. Треба теж мати на увазі й те, що в час, коли Я. Янів збирав матеріали до свого словника, карпато-логічні дослідження були щойно в зародку, отож його дослідження можна вважати піонерськими”¹³.

Однак лексикографічне опрацювання гуцульської діалектної лексики як лексико-семантичної системи діалекту, що, як зазначалось, триває і має завершитися створенням повного академічного словника гуцульських говірок, не виключає необхідності лексикографічного дослідження окремих аспектів гуцульського діалектного лексикону, які випадають із поля зору за традиційної лексикографічної репрезентації діалектної лексики. Для української діалектології, історії української літературної мови, історії української літератури важливе значення має, наприклад, якою мірою і як гуцульський говір заманіфестовано в мові художньої літератури, який сегмент гуцульської діалектної лексики нею освоєно, які семантичні й тематичні групи діалектизмів найбільш репрезентативні в українській художній мові і т.ін.

¹¹ *Гуцульські говірки: Короткий словник*. Відп. ред. Я. Закревська. Львів, 1997, С. 5.

¹² J. Janów. *Słownik huculski*. Opracował i przygotował do druku Janusz Rieger. Kraków 2001, 294 с.

¹³ *Ibidem*, С. 15.

Тому в Прикарпатському національному університеті ім. В. Стефаника розпочато роботу над створенням словника “Гуцульська діалектна лексика в українській художній мові” (далі Словник). Словник задумано як лексикографічну працю, в якій буде зібрано і опрацьовано гуцульську діалектну лексику, використану в мові української художньої літератури ХІХ–ХХІ ст. Необхідність і важливість такого Словника визначається кількома чинниками. Гуцульський діалект має давню традицію використання в художній літературі і найкраще в ній заманіфестований, отже існує потреба в довідникові, який допоміг би читачеві творів на гуцульську тематику з’ясувати семантику діалектизмів, адже навіть одинадцятитомний тлумачний словник української мови та наступні повніші словники за незначними винятками, не подають діалектну лексику, а наявні словники гуцульського говору¹⁴ охоплюють не всю діалектну лексику, до того ж вони малодоступні. Потреба зазначеного Словника визначається також значущістю для сучасної україністики відомостей про сегмент гуцульського діалектного лексикону, освоєного художньою мовою, про найбільш репрезентативні семантичні й тематичні групи діалектизмів, про особливості й специфіку використання різними авторами в художніх текстах гуцульської говіркової лексики, про взаємодію української літературної мови і гуцульського діалекту, про введення діалектизмів у художній текст як різновид контакту між діалектною і літературною формами української мови. Нарешті, планований Словник стане неоцінним джерелом при створенні повного гуцульського словника.

Основою реєстру Словника та його ілюстративних матеріалів є спеціально укладена картотека гуцульських лексичних діалектизмів на базі художніх текстів понад 100 авторів, починаючи від Ю. Федьковича і закінчуючи сучасними письменниками¹⁵. Відбір та ідентифікацію слів як гуцульських для реєстру здійснено з урахуванням позанормативності слів, ужитих у художніх текстах, відсутності таких лексем у словниках літературної мови або подання з поміткою *діал.*, фіксації їх у словниках гуцульського говору, а також результатів науково-лінгвістичного вивчення гуцульської діалектної лексики. При цьому до реєстру ввійшли як специфічно гуцульські слова, так і слова, які поширені, поряд із гуцульським, у інших південно-західних говорах.

У художніх текстах на гуцульську тематику вжито чимало онімної лексики, яку не можна віднести до діалектної, хоч у основі низки власних назв лежать гуцульські діалектні слова, пор. гора *Гогодзи*, присілок *Чертіж* тощо. “З іншого боку, такі назви населених пунктів, як Жаб’є, Криворівня, Космач,

¹⁴ *Гуцульські говірки...*, С. 13.

¹⁵ Про принципи формування картотеки гуцульських лексичних діалектизмів та перелік авторів і їх художніх творів див. нашу публікацію: В. Грещук. *Лексична картотека словника “Гуцульська діалектна лексика в українській художній мові”: принципи формування*. Вісник Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника. Серія: Філологія. Випуск XXV–XXVI. Івано-Франківськ 2010, С. 42–45.

Косів, Микуличин, Яблуниця, Кути та ін., гір Говерла, Піп Іван, Грофа, річок Прут, Черемош, інша ономастична лексика виступають своєрідними лінгвальними маркерами гуцульськості. З огляду на характер Словника, онімна лексика, засвідчена в художній мові, теж буде залучена до лексикографічного опрацювання”¹⁶.

За своїм характером праця “Гуцульська діалектна лексика в українській художній мові” буде тлумачним словником особливого призначення. Тлумачення реєстрової лексики відбиватиме не весь обсяг її семантики як компонента лексико-семантичної системи гуцульського діалекту, а тільки той, який абсорбовано художньою мовою. Наскільки нам відомо, це буде першим словником одного діалекту в художній мові, який дасть відповідь, окрім іншого, й на питання, які гуцульські діалектні слова і в яких значеннях є затребуваними в художніх цілях.

Одним із важливих завдань створення Словника є з’ясування семантики діалектизмів. Специфіка такого словника в ділянці визначення семантики діалектного слова вимагає доповнення, розширення й поглиблення прийомів і способів репрезентації значень слів, застосованих у традиційних тлумачних і діалектних словниках, низкою додаткових супровідних компонентів. Вони дадуть змогу дати відповідь не тільки на те, який сегмент гуцульського лексикону освоєний художньою мовою, які його семантичні групи виявились найбільш репрезентативними, які семантими актуалізовані і яка їх частотність у художніх текстах, а й на питання про ступінь семантичної інкорпорації лексичних гуцулізмів у семантичну сферу художньої мови, про художню значущість діалектномаркованої лексики в тексті і її когнітивно-культурний зміст та етнографічно-специфічну своєрідність.

Словникова стаття заявленого словника покликана передовсім встановити значення гуцульського діалектизму. Основою його визначення є контекст, більший чи менший сегмент тексту художнього твору, в якому використано діалектне слово. Художні контексти з погляду самодостатності їх щодо визначення семантики діалектизму бувають різні. У тих випадках, коли уведене у мову літературного твору діалектне слово доповнює авторське з’ясування його семантики, цього може бути цілком достатньо для повноцінного тлумачення семантики діалектизму. Так, І. Франко в оповіданні “Як Юра Шикманюк брів Черемош” до гуцульського діалектизму *бер* подає в примітці таке роз’яснення: Бером називається в Гуцульщині велика з поруччям кладка, по якій можуть переходити не лише люди, а й коні. Як можна побачити, описове значення семантики діалектизму включає не тільки характеристику денотата шляхом вказівки на його визначальні, характерні, найсуттєвіші ознаки, а й додаткові прагмалінгвістичні й етнографічно-культурні компоненти, які в сукупності уможливають рецепцію цього діалектного слова як репрезентанта й маркера певного кванта гуцульськості.

¹⁶ *Ibidem*, С. 44.

Деякі художні тексти не у позатекстових примітках, а у власній структурі містять цілі розгорнуті описи денотата діалектного слова. У повісті Г. Хоткевича “Довбуш” є низка гуцульських діалектних слів, семантику яких легко визначити на основі авторських дескрипцій, напр.: “При серединній стіні стоїть у петлях *верклог* — то є стовп, що може крутитися на своїй осі. Від нього йде роздвоєне коліно, і в тих вилках ходить *кужба* чи *берфела* — досить груба, витесана з дерева пластина з дірками. Вона, як то кажуть гуцули, заклебучена, має на кінці *клебуку*, крюк, що на нього вішається котел. Таким чином: перше, коли треба котел зовсім вивести зі сфери дії вогню — повертається верклог, і котел опиниться збоку, друге, коли треба залишити котел над вогнем, але зміцнити силу і місце удару полум’я — берфела посувається між двома вершками у продовбаній частині плеча, третє, коли треба на довший період часу дати сильніший чи менший вилив вогню — берфелу підтягують або спускають на одну-дві дірки, і котел стає вище або нижче над вогнем”. В цьому описі *верклога* і його частин — *кужби*, *берфели*, *клебуки* — подано набір семантичних ознак, достатній для визначення семантики зазначених слів.

Однак більшість контекстів не містять інформації, необхідної для визначення семантики слова. Для людини, не знайомої з гуцульською діалектною лексикою, фрагмент тексту з “Тіней забутих предків” М. Коцюбинського “Витягалось найкраще лудіння (одежа), нові крашениці, писані кептарі, череси і табівки, багато набивані цвяхом, дротяні запаски, черлені хустки шовкові і навіть пишна та білосніжна гугля, яку мати обережно несла на ціпку через плече. Іван теж дістав нову кресаню і довгу дзьобню, що біла його по ногах” в ділянці семантики слів *крашениці*, *кептарі*, *череси*, *табівки*, *гугля*, *кресаня*, *дзьобня* залишається незрозумілим. Авторське пояснення гуцульського діалектного слова *лудіння* [лудин’и^с] через нормативний синонім *одежа* лише в загальних рисах натякає на “одіжну” семантику зазначених слів без відзначення диференціальних ознак кожного з них, на підставі яких тільки й можна її встановити.

Для більшості з таких слів їх семантику подають гуцульські діалектні словники, зокрема Я. Янова¹⁷ (Janów 2001) та за редакцією Я. Закревської¹⁸ (Гуцульські говірки 1997), пор.: *крашениці* “широкі, сукняні червоні штани, які зазвичай одягають на портянці” (Janów 2001); “сукняні штани червоного кольору” (Гуцульські говірки 1997); *кептар* “короткий козушок без рукавів” (Janów 2001); “хутряна безрукавка (перев. з орнаментом)” (Гуцульські говірки 1997); *черес* “ремін” (Janów 2001); “широкий шкіряний пояс з кишеньками і пряжками, перев. оздоблений” (Гуцульські говірки 1997); *табівка* “шкіряна сумка, оздоблена латунними гудзичками” (Janów 2001); “оздоблена орнаментом невелика шкіряна сумка, яку носять через плече” (Гуцульські

¹⁷ J. Janów, *op. cit.*

¹⁸ Гуцульські говірки...

говірки 1997); *гуля* “накидка з капюшоном на дощ; біла пелерина з сукна, яку надягає молодий і молода перед шлюбом” (Janów 2001); “верхній одяг без рукавів у вигляді накидки з капюшоном, виготовлений з білого домотканого сукна; використовувався переважно як весільний одяг молодої (Гуцульські говірки 1997)”; *кресаня* “фетровий, повстяний капелюх” (Janów 2001); “чоловічий фетровий капелюх з прикрасами” (Гуцульські говірки 1997); *дзьобня* “торба з вовняної пряжі” (Janów 2001); “невеличка торба з вовняної тканини, полотна чи шкіри, яку носили через плече” (Гуцульські говірки 1997).

Словникові статті діалектних слів у наведених словниках послужать основою для визначення значень діалектизмів у художніх текстах.

Серед гуцульських діалектних слів, використаних в українській художній літературі, виділяються дві групи діалектизмів, так звані протиставні, для яких у інших говорах, як і в нормативній мові, є літературний відповідник (*габа* — *хвиля*, *ватра* — *вогнище*), та непротиставні, тобто такі, які не мають тотожних однослівних аналогів у нормативній мові. Сюди належать слова на позначення специфічних реалій, поширених лише на певній території, а отже номінація їх має локальний характер, обмеження територією самої Гуцульщини або ще й деяких суміжних із нею земель, напр.: *дараба*, *колиба*, *кашиця* тощо.

Репрезентація семантики обох типів діалектизмів у Словнику буде неоднаковою. Лексикографи цілком справедливо вказують: “Практика словникової роботи дає підстави вважати, що для розуміння значень стилістично маркованих, *діалектних* [виділення наше — В. Г.] полісемантичних слів, фразеологізмів, які є ніби вторинними найменуваннями предметів, явищ, дій, ознак і т.д., цілком достатньо назвати відповідний, більш уживаний, більш поширений синонім”¹⁹. Значення усіх протиставних діалектизмів буде розкриватися тотожним за значенням нормативним загальновідомим словом. Напр.: *курмей* “шнур, мотузка”, *боришка* “картопля”, *котюга* “собака”, *путерія* “сила”, *фіглявий* “хитрий”, *уритний* “прикрий, вередливий”, *штрикати* “стрибати, скакати”, *токмитися* “домовлятися”, *корньити* “будити”, *банно* “сумно”, *вере* “справді” і т.д.

Семантику гуцульських непротиставних діалектних лексем буде презентовано описово шляхом окреслення пучка семантичних диференціальних ознак, напр.: *бесаги* “дві торби, з’єднані одним полотнищем, що їх носять перекинутими через плече”; *гердан* “жіноча прикраса з бісеру у вигляді стрічки, якою прикрашають шию”; *заворітниця* “одна з кількох жердин у розсувному перелазі, воротах, у вуличці між плотами на межі двох посіпостей, яка висувається під час переходу”; *обертин* “відсилення насланих чарів на того, хто їх послав” тощо.

¹⁹ О.И. Нечитайло. *Синонимические толкования как средство отражения системности лексики*, [в:] Теория языка и словари: материалы всесоюзной конференции 1–3 октября 1987 Звенигород. Кишинев 1988, С. 94.

Серед непротиставних діалектизмів виділяються передовсім етнографізми. Опис семантики таких діалектних слів повинен включати не тільки денотативно-сигніфікативну репрезентацію, а й необхідну культурно-етнографічну, адже одним із важливих завдань Словника є осягнення сегмента мовної картини світу гуцулів, лексематично заманіфестованого в художній мові. У зв'язку з цим подача семантики тих етнографізмів, денотати яких посідають особливе місце в життєдіяльності гуцулів, які виступають знаковими для їх культури в широкому сенсі цього слова, потребує врахування зазначених компонентів.

Щодо деяких гуцульських діалектних лінгвокультурем, що позначають реалії, які уможлиблюють пізнання гуцульського світобачення, світовідчуття, світосприймання, гуцульських звичаїв і вірувань, матеріальної і духовної культури, в їх семантичній характеристиці необхідно відбити ці культурно-значущі компоненти. Так, гориста місцевість, де проживають гуцули, зумовила певні особливості структурування пізнавально-номінативної діяльності. Для пересічного носія української мови, не горянина, номен *гора* охоплює будь-яку гору, незалежно від її розміру, характеру заліснення та інших ознак. Для гуцула такі ознаки важливі у його життєдіяльності, світосприйманні, наслідком чого постала низка найменувань гір, семантика яких розрізняється деякими компонентами. Крім загальнопоширеної лексеми *гора*, в українській художній мові поширені ще такі гуцульські діалектні слова, як *кичера*, що може позначати будь-яку гору або стрімку гору, порослу лісом, крім вершини; *магура* “мала гора”; *малява* “гора, яка за формою нагадує стіг; стіжкувата гора”; *рокита* “гора, що відлунює”; *китиця* “гора з ліистою вершиною”: Та-ци мож таки рівнети гори з рівнинов?... Таже в нас вийдеш на *кечіру* — кіко оком сегнеш — усе гори... (Г. Хоткевич. Довбуш); Опередь моїх очій, ек би из земні, виресли зверхе на *кичері* дідові хати (П. Шекерик-Доників); Та лиш їмості то сказали, а з-проміж соснових лісів із *магури* вихилилася на дорогу і заглядає горда, висока палата, вся закосичена квітками та біло-червоними хоругвами, як тота дівка, що йде до шлюбу (Марко Черемшина. Верховина); Та помалу-помалу обі їмості роз'яснилися, розлебеділися, розспівалися попід кичерами, попід *малявами* (Марко Черемшина. Верховина); І голос відоб'єсь ділами долами, Плаєм по *рокиті*... І підуть до церкви в неділеньку рано Сльозою умиті (Ю. Федькович. Дикі думи).

У Словнику семантика діалектних лексем, які виступають своєрідними маркерами гуцульськості, повинна дати повне уявлення про природне середовище, в якому живуть гуцули, предмети матеріальної культури, про їх духовність, звичаї, віру і вірування тощо. Через опис семантики таких лексем користувач словника має отримати максимум інформації, яка не лише чітко окреслює сферу денотації та референції діалектизму, а й міститиме релевантні функціонально-прагматичні компоненти, відповідні дискурсні “прив'язування”. При цьому треба мати на увазі ще й те, що деякі діалек-

тизми вживаються не на всій території Гуцульщини, а значення окремих загальногуцульських діалектних слів у різних місцях гуцульського краю можуть мати певні відмінності, часом суттєві, що обов'язково має знайти відбиття в семантичній характеристиці. Підставою для адекватної семантизації зазначених лексем будуть контексти, у яких вони заманіфестовані. Так, гуцульське діалектне слово *мольфар* у повісті С. Пушика “Перо Золотого Птаха” має значення “знахар, чарівник, ворожбит, який магічними діями відвертає градові хмари”, пор.: “Про Григора Нечесаного з-під Максимця, що майже на межі із Закарпаттям, лісник Зеленчук розказував: *мольфар*, градівник, градобур, бурівник, хмарник, тобто відвертає градові хмари. З кочергою та віником стоїть на городі, й хмара обходить село, висипає град на ліси, на скелі, у дебрі. Інший такий “чародій” чув, я, з білою лілеєю стояв на “розі хати, й град боявся падати на поле...”. Значно ширший семантичний обсяг демонструє діалектизм *мольфар* у повісті М. Коцюбинського “Тіні забутих предків”. Про Юру-мольфара письменник пише: “Він був могутній, потужний, все знав. Од його слова гинула зразу худоба, сохла й чорніла, як дим, людина, він міг послати смерть і життя, розігнати хмару і сперти град, вогнем чорного ока спопелить ворогів і запалити в жіночому серці кохання. Він був земним богом, той Юра, що хотів Палагни, що простягав на неї руки, в яких тримає світові сили”. Зрозуміло, словник повинен враховувати таку індивідуально-авторську художню репрезентацію семантики діалектизму. Лексикографічне опрацювання зазначених семантичних особливостей знайде відображення у своєрідній полісемії гуцульського діалектного слова в українській художній мові.

У Словнику буде лексикографічно опрацьовано також той сегмент гуцульської діалектної фраземіки, який використано в мові української художньої літератури. Гуцульськими діалектними фраземами є стійкі сполучення слів, які вживаються на Гуцульщині або і на прилеглих до неї теренах, а не в усьому ареалі української мови, незалежно від того чи мають вони структурно-семантичні відповідники в літературній мові. При цьому територіальна обмеженість функціонування фраземи може зумовлюватись структурно-семантичними особливостями всієї фраземи або лише лексико-граматичним (-ими) компонентом (-ами) її, пор.: *на пни в'єнути* “раптово втрачати здоров'я”, *упасти в лежу* “захворіти”, *сміятися на кутні* “плакати” тощо.

Таким чином, Словник зафіксує лексикографічно опрацьований сегмент гуцульської діалектної лексики і фраземіки, яку використано в українській художній мові. У художніх текстах ця лексика виконує специфічні функції відтворення гуцульського колориту, забезпечення художньої переконливості й етнографічної достовірності в змалюванні гуцульського світу, у відображенні матеріальної й духовної культури гуцулів. “Значення Словника полягає передусім у тому, що він дасть змогу встановити сегмент гуцульського лексикону, абсорбованого мовою белетристики, та на якісно вищому рівні

виявляти закономірності взаємодії літературної мови й гуцульських говірок у ділянці лексики. Словник матиме і практичне значення: він стане у нагоді кожному читачеві творів на гуцульську тематику. Нарешті, його з успіхом можна буде використати при укладанні повного гуцульського діалектного словника, і не тільки в окресленні в ньому діалектних слів, вжитих у художній літературі, розкритті їх значень та наведенні відповідного ілюстративного матеріалу, а й у розширенні його реєстру”²⁰. Укладання Словника відкриває перспективу і послужить взірцем для створення аналогічного лексикографічного опрацювання гуцульської діалектної лексики в мові польської художньої літератури, адже її використано в багатьох польськомовних художніх текстах. Це передовсім “На високій полонині” С. Вінценза, а також твори Ю. Коженювського, Ю. Турчинського, Ю. Рогаша, В. Загурського, Є. Ритарда, Й. Вітліна, Й. Беняша, Е. Єндрієвіча, О. Баумгардтена та ін²¹. Укладання словника “Гуцульська діалектна лексика в польській художній мові” стало б добрим доповненням до нашого Словника. Сердечно запрошуємо польських колег до співпраці.

Бібліографія

Література

- Гнатюк В., *Народні оповідання про опришків*, [в:] Етнографічний збірник. Видання етнографічної комісії НТШ. Т. 26. Львів 1910.
- Грещук В., *Лексична картотека словника “Гуцульська діалектна лексика в українській художній мові”: принципи формування*. Вісник Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника. Серія: Філологія. Випуск XXV–XXVI. Івано-Франківськ 2010.
- Грещук В., *Наукові засади створення словника гуцульських лексичних діалектизмів*, [в:] Діалектна мова: сучасний стан і динаміка в часі. До 100-річчя професора Ф.Т. Жилка. Тези доповідей Міжнародної наукової конференції (5–7 березня 2008 р., Київ). Київ 2008.
- Гуцульські говірки*: Короткий словник. Відп. ред. Я. Закревська. Львів 1997.
- Дзєндзелівський Й.О., *З історії лексикографічного дослідження гуцульського говору*, [в:] Гуцульщина: Лінгвістичні етюди. Відп. ред. Я. Закревська. Київ 1991.
- Кобиланський Б., *Гуцульський говір і його відношення до говору Покуття*, [в:] Український діалектологічний збірник. Кн. 1., Київ 1928.
- Нечитайло О. И., *Синонимические толкования как средство отражения системности лексики*, [в:] Теория языка и словари: материалы всесоюзной конференции 1–3 октября 1987 Звенигород. Кишинев 1988.
- Огоновський Й., *Слова з Гуцульщини зібрав Й.О. Огоновський*. Правда 1879.

²⁰ В. Грещук. *Наукові засади створення словника гуцульських лексичних діалектизмів*, [в:] Діалектна мова: сучасний стан і динаміка в часі. До 100-річчя професора Ф.Т. Жилка. Тези доповідей Міжнародної наукової конференції (5–7 березня 2008 р., Київ). Київ 2008. С. 76.

²¹ Детально про польські художні тексти, у яких використано гуцульські діалектні слова, див.: Brzezina Maria. *Stylizacja huculska*. Kraków 1992, 286 с.

- Шухевич В., *Гуцульщина*: П'ята частина. Друге видання. Верховина: Журнал (видавництво) "Гуцульщина", 2000.
- Brzezina M., *Stylizacja huculska*. Kraków 1992.
- Gregorowicz J., *Przewodnik dla zwiedzających Czarnogórę położoną w powiecie Kosowskim*. Lwów 1881.
- Gregorowicz J., *Słownik wyrazów huculskich*, „Pamiętnik Towarzystwa Tatrzańskiego” 5. 1880.
- Janów J., *Słownik huculski*. Opracował i przygotował do druku Janusz Rieger. Kraków 2001.
- Schnaider J., *Z kraju Huculów: Słowniczek. Lud. T. 7. Z. 4*. Lwów 1901.
- Vahylevič D., *Huculové. Obyvatelé východního pohorí Karpatského*. Časopis Českého Museum.
- Witwicki S., *Rys historyczny o huculach*. Lwów 1863 (Витвицький Софрон. *Історичний нарис про гуцулів* / Переклад, передмова і примітки Миколи Васильчука. Коломия 1993).

Hutsul dialect lexicon and fixed expressions in Ukrainian fiction language: lexicological exploration

Summary

The article is devoted to the modern Ukrainian dialectology. It presents the conception of the project of the dictionary of Hutsul dialect lexemes used in the texts of Ukrainian fiction of 19th–21st century. The author analyzes in detail lexicographical explorations of his predecessors which represent lexical scope of Hutsul dialect and deal with crucial theoretical issues, connected with the conception of the dictionary of Hutsul lexemes in fiction texts.

Keywords: Ukrainian dialectology, Hutsul dialect, lexicography, fiction language.

Huculska leksyka i frazeologia dialektalna w ukraińskiej literaturze pięknej: spojrzenie leksykograficzne

Streszczenie

Niniejszy artykuł jest poświęcony współczesnej dialektologii ukraińskiej. Przedstawiono w nim koncepcję stworzenia słownika dialektyzmów huculskich, wykorzystywanych w ukraińskich tekstach literackich XIX–XXI wieku. Autor szczegółowo analizuje prace leksykograficzne poprzedników, które reprezentują bogactwo dialektu huculskiego, a także wyjaśnia wiele kwestii teoretycznych związanych z układaniem słownika dialektyzmów huculskich obecnych w tekstach literackich.

Słowa kluczowe: dialektologia ukraińska, dialekt huculski, leksykografia, język literacki.